

**VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
URED ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA**

PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA

Zagreb, rujan 2014.

SADRŽAJ

I. UVOD.....	3
II. OBVEZE NADLEŽNIH TIJELA U POSTUPANJU SA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA.....	11
1. Policija.....	11
1.1. Hitne mjere i radnje.....	11
1.2. Zaštita identiteta žrtve seksualnog nasilja.....	13
1.3. Provedba Protokola.....	14
2. Zdravstvo	14
2.1. Medicinski protokol.....	14
2.2. Odgovornost zdravstvenih ustanova.....	17
3. Pravosudna tijela.....	17
3.1. Državni odvjetnik/odvjetnica – sudac/sutkinja istrage.....	17
3.2. Zaštita prava žrtve seksualnog nasilja.....	19
4. Centri za socijalnu skrb.....	21
4.1. Opća pravila postupanja.....	21
4.2. Posebna pravila postupanja prema djeci.....	22
5. Odgojno - obrazovne ustanove.....	23
5.1. Postupanje u slučaju seksualnog nasilja.....	24
5.2. Postupanje u slučaju seksualnog uznemiravanja koje se dogodilo u školi.....	25
III. ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA.....	26
1. Institucionalna pomoć i potpora u zaštiti mentalnog zdravlja.....	26
2. Izvaninstitucionalna pomoć i potpora u zaštiti mentalnog zdravlja.....	26
3. Nužni uvjet za pružanje zaštite mentalnog zdravlja žrtvama seksualnog nasilja.....	27
IV. OBLICI, NAČIN I SADRŽAJ SURADNJE NADLEŽNIH TIJELA U POSTUPANJU SA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA.....	27
V. ZAVRŠNE ODREDBE.....	28

I. UVOD

Seksualno nasilje, uz obiteljsko, ulazi u dominantne oblike rodno uvjetovanog nasilja, to jest one vrste nasilja u kojima je u većini slučajeva počinitelj muškarac, a većina žrtava su žene. Rodno uvjetovano nasilje prisutno je u svim dijelovima svijeta bez obzira na kulturu i vrijeme. Žrtve su izložene psihičkom, fizičkom, seksualnom i ekonomskom nasilju te sustavnoj izolaciji koja ih čini još ranjivijima i izloženijima različitim oblicima nasilja.

Neki oblici nasilja su prepoznati i za njih postoje odgovarajuće kazne ili se pak ubrzano utvrđuju jasne procedure za njihovo kažnjavanje i prevenciju. Drugi oblici nasilja su zbog mnogih razloga manje prepoznati ili nevidljivi, obavijeni velom šutnje i predrasuda, stigmatizacijom i nepostojanjem odgovarajućih mehanizama zaštite žrtava i kažnjavanja počinitelja. Seksualno nasilje pripada upravo takvim najtežim zločinima i najmanje prijavljivanim. Ono se događa češće nego što se misli. Njegove posljedice su dalekosežnije nego što je većina osoba, uključujući i one koje su ga doživjele, spremna priznati, a njegova cijena, psihološka, zdravstvena i ekonomska, za samu osobu, njezinu obitelj i širu zajednicu i društvo je nesaglediva te ne ostavlja mogućnost prešutnog toleriranja.

Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (u daljnjem tekstu: Protokol) temelji se na zakonima i podzakonskim aktima te na sadržaju i obvezama propisanim *Nacionalnom politikom za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011. do 2015. godine* koju je donio Hrvatski sabor 15. srpnja 2011. godine, kao i na *Preporuci Rec(2002)5 Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama o zaštiti žena od nasilja i Memorandumu s objašnjenjima*.

Protokol sadrži:

- a) obveze nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja i pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim seksualnom nasilju;
- b) oblike, način i sadržaj suradnje između nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja i pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim seksualnom nasilju;
- c) završne odredbe kojima se propisuju postupanja u skladu s aktivnostima ovog Protokola.

Definicije pojedinih oblika seksualnog nasilja sadržane su u *Kaznenom zakonu, Zakonu o ravnopravnosti spolova, Zakonu o radu, Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji* i drugim propisima.

Svjetska zdravstvena organizacija u svom Izvještaju o nasilju i zdravlju u svijetu 2002. godine navodi kako je seksualno nasilje "*bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja*

seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili stanje u kojem se nalaze. Karakterizira ga uporaba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba". Iako takva definicija nije upotrebljiva za pravne svrhe, jedna je od najobuhvatnijih definicija koja naglašava sve osnovne dimenzije problema. Sukladno Dodatku II. Preporuke Rec(2002)5 Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama o zaštiti žena od nasilja seksualno nasilje je „svaki seksualni čin počinjen protiv volje druge osobe, uključujući seksualno izrugivanje i zadirivanje, zurenje, nepoželjne komentare, egzibicionizam, uvredljive telefonske pozive, nepoželjne seksualne prijedloge, prisilno gledanje ili sudjelovanje u pornografiji, nepoželjno dodirivanje, prisilan seks, silovanje, incest, bolan ili ponižavajući seksualni čin, prisilnu trudnoću, trgovinu ženama i njihovo iskorištavanje u industriji seksa“.

Zakon o ravnopravnosti spolova navodi da diskriminacija na temelju spola „označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje učinjeno na osnovi spola kojemu je posljedica ili svrha ugrožavanje ili onemogućavanje priznanja, uživanja ili korištenja ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkom, gospodarskom, društvenom, kulturnom, građanskom, socijalnom, obrazovnom ili drugom području na osnovi ravnopravnosti muškaraca i žena“. Izravna diskriminacija je „svako postupanje uvjetovano spolom kojim se osoba stavlja ili je bila stavljena ili bi mogla biti stavljena u nepovoljniji položaj od druge osobe u usporedivoj situaciji“. Neizravna diskriminacija postoji „kada neutralna pravna norma, kriteriji ili praksa stavljaju osobe jednoga spola u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe suprotnog spola, osim ako je ta pravna norma, kriterij ili praksa objektivno opravdana legitimnim ciljem, a sredstva usmjerena postizanju tog cilja su primjerena i nužna“. Uznemiravanje je „svako neželjeno ponašanje uvjetovano spolom osobe, koje ima za cilj ili koje stvarno predstavlja povredu osobnog dostojanstva i koje stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje“. Spolno uznemiravanje je „svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje spolne naravi, koje ima za cilj ili predstavlja povredu osobnog dostojanstva, a posebice ako stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje“.

Državna tijela obuhvaćena ovim Protokolom dužna su odmah poduzeti mjere potrebne za osiguranje ustroja, organiziranosti, opremljenosti i dovoljnog broja specijaliziranih stručnjaka/inja koji se sukladno propisanoj nadležnosti bave problematikom seksualnog nasilja, uz osiguranje financijskih sredstava u Državnom proračunu Republike Hrvatske u resornim ministarstvima.

Protokol je razvijen kako bi osigurao trenutnu, suosjećajnu, rodno i kulturalno osjetljivu sveobuhvatnu pomoć i potporu svih nadležnih institucija.

Ciljevi Protokola su:

- 1) Uvođenje standardiziranog postupka prema žrtvama seksualnog nasilja bez obzira na njihovu dob, mjesto u kojem im se nasilje dogodilo, spol i/ili druge osobne karakteristike. Standardizirani postupak osigurava jedinstvenu praksu svih nadležnih tijela i institucija u Republici Hrvatskoj te pružanje kvalitetne, učinkovite prema žrtvi usmjerene pomoći i potpore;
- 2) Upoznavanje svih osoba iz državnih institucija, tijela i organizacija civilnog društva koje rade na problemu seksualnog nasilja, s mogućnostima, pravima i obvezama svakog od relevantnih čimbenika u procesu prijave i procesuiranja nasilja te skrbi za žrtve seksualnog nasilja;
- 3) Dugoročni utjecaj na smanjenje seksualnog nasilja, očekujući povećanje vjerojatnosti njegove prijave, procesuiranja i osude počinitelja te ustanovljavanje sustavnih i učinkovitih mehanizama zaštite i pomoći žrtvama ovog kaznenog djela;
- 4) Osiguravanje pravovremene i suosjećajne, prema žrtvi usmjerene skrbi, koja osigurava emocionalnu potporu i smanjuje rizik od daljnjeg razvoja traumatskih poremećaja žrtve;
- 5) Osiguravanje standardiziranog i odgovarajućeg prikupljanja dokumentacije i pohrane fizičkih dokaza posebno obučениh stručnjaka/inja što će dovesti do veće vjerojatnosti identifikacije, procesuiranja i osude počinitelja seksualnog nasilja;
- 6) Osiguravanje kvalitetne medicinske zaštite žrtvama seksualnog nasilja, uključujući pregled, tretman te praćenje zdravstvenog stanja žrtve;
- 7) Omogućavanje korištenja interdisciplinarnog pristupa u pružanju pomoći žrtvi koristeći usluge institucionalnih i izvaninstitucionalnih oblika skrbi za žrtve seksualnog nasilja na lokalnoj razini;
- 8) Osiguravanje povjerljivosti podataka u skladu s odredbama *Zakona o zaštiti osobnih podataka*, *Zakona o službenoj statistici*, *Zakona o medijima*, etičkih kodeksa stručnih osoba i međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka, a odnose se na zaštitu privatnosti.

Seksualno nasilje uočljivo je u širokom kontinuumu, od seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja, preko silovanja do trgovanja ženama radi prisilne prostitucije i/ili pornografije. Osim navedenih oblika u seksualno nasilje se ubrajaju i ritualne prakse, kazne za rodnu transgresiju, silovanje u ratu i genitalno sakaćenje žena.

Najčešći oblici seksualnog nasilja su:

a) Seksualno uznemiravanje i/ili napastovanje je jedan od najčešćih oblika seksualnog nasilja koji obuhvaća neželjena seksualna ponašanja koja nužno ne uključuju fizički dodir te time osobu dovode u neugodan i ponižavajući položaj i izazivaju osjećaj srama. U većini slučajeva se radi o ponovljenim ponašanjima koja se javljaju kroz dulje vremensko razdoblje i za koje žrtva ne može naći sustavno rješenje. Najčešći oblici su neželjene seksualne primjedbe i verbalni prijedlozi, neprikladna pažnja, fizički dodiri, seksističke, uvredljive i diskriminirajuće primjedbe i šale, širenje seksualnih glasina o osobi i drugo.

b) Seksualno zlostavljanje i/ili prisilne spolne radnje obuhvaćaju mnoge oblike seksualnog nasilja koji su teži od seksualnog uznemiravanja, a prema postojećim zakonima još ne ulaze u kategoriju silovanja. Obuhvaćaju neželjena seksualna ponašanja iznuđena primjenom sile i/ili prijetnji, a uključuju fizički dodir s nasilnikom - neželjeni i prisilni dodiri intimnih dijelova tijela, seksualne aktivnosti izmanipulirane lažima, prijetnjama, pritiskom te prisiljavanje na masturbaciju.

c) Silovanje je najteži oblik seksualnog nasilja koji uključuje prisilnu vaginalnu, analnu i/ili oralnu penetraciju penisom i/ili objektima. Ubraja se među izuzetno teška i traumatska iskustva s teškim posljedicama za žrtve. S obzirom na počinitelja možemo razlikovati silovanje kao sastavni dio obiteljskog nasilja (silovanje u braku), silovanje u vezama/«na spoju», silovanje nepoznate osobe, grupno silovanje, silovanje u oružanim sukobima i ratu. Osim ubojstva, silovanje je najozbiljnije nasilje nad tijelom osobe jer oduzima žrtvi fizičku i emocionalnu autonomiju, slobodu i privatnost.

Rizični čimbenici koji povećavaju opasnost od mogućeg seksualnog nasilja su prije svega spol, to jest rod žrtve, dob, zlorabica sredstava ovisnosti, ranije životno iskustvo seksualnog ili drugih oblika nasilja. S obzirom da seksualno nasilje pripada u dominantan oblik rodno uvjetovanog nasilja, spol/rod osobe je najvažniji prediktor. Drugi po važnosti među prediktorima seksualnog nasilja je dob. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske navodi da su 2011. godine u Republici Hrvatskoj žene žrtve silovanja u 94% slučajeva, od čega djevojke i mlade žene do 22 godine čine 38% žrtava silovanja¹. Osim navedenih, potencijalni rizični čimbenici su i partnerski status, neke socioekonomske značajke (niža razina obrazovanja, siromaštvo), izbjeglištvo, migracije, rat. Rizične grupacije su i žene s invaliditetom, bez obzira radi li se o tjelesnom ili mentalnom oštećenju te žene u zatvorima.

¹Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2011. godini

Čimbenici koji povećavaju vjerojatnost da će muškarac postati seksualni nasilnik mogu biti vezani uz samu osobu, obitelj, ali i društvo u kojem živi. Najčešći osobni čimbenici su: zlouporaba sredstava ovisnosti, seksualne sklonosti koje uključuju nasilje, neprijateljstvo prema ženama, iskustva seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu. Karakteristični čimbenici vezani za obitelj jesu delinkventna i agresivna ponašanja, nasilna obiteljska situacija te jak patrijarhalni model u obitelji. Od širih društvenih čimbenika važni su neučinkovita policijska i pravna zaštita te visoka opća razina tolerancije prema nasilju protiv žena općenito.

Pitanje rasprostranjenosti seksualnog nasilja karakterizira postojanje iznimno visokih proporcija tamnih brojki, to jest pojava da je broj slučajeva nasilja koji je zabilježila policija vrlo mali u odnosu na stvaran broj slučajeva nasilja. Podaci mnogih svjetskih istraživanja pokazuju kako na jedan prijavljen slučaj silovanja dolazi između 15 - 20 neprijavljenih, dok je za neke manje drastične oblike seksualnog nasilja ta brojka još viša.

U procjenjivanju rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja/napastovanja svjetski podaci pokazuju kako je od 30% do 60% djevojaka doživjelo neki oblik seksualnog uznemiravanja na fakultetu. Što se tiče seksualnog uznemiravanja u školi, podaci variraju od 23% do čak 58% djevojaka. Što se tiče seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu, Europski ženski lobi navodi kako u Europi 40% do 50% žena doživljava neki od oblika seksualnog uznemiravanja ili neželjenog seksualnog ponašanja na radnom mjestu, dok australski podaci navode 22% žena.

Podaci o rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja na fakultetima u Republici Hrvatskoj pokazuju kako je 6% studentica doživjelo teže (npr. izravna ucjena za ocjenu), a 35% lakše oblike seksualnog uznemiravanja, kao što su neukusne šale, neumjesni pogledi, seksualne primjedbe i aluzije. Podaci o seksualnom uznemiravanju na radnom mjestu, prema istraživanju koje je provela pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Ženska sekcija Saveza samostalnih sindikata Hrvatske (SSSH), pokazuju kako je 38% žena doživjelo takvo iskustvo. Istraživanje o seksualnom uznemiravanju na radnom mjestu za osobe zaposlene na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pokazuje kako je 40% žena više puta doživjelo pričanje viceva koji žene prikazuju isključivo kao seksualne objekte, 18% neželjeno dodirivanje, 12% otvoreno izražavanje seksualnih ponuda nekoj od kolegica, dok je 5% bar jednom doživjelo uvjetovanje zadržavanja radnog mjesta ili napredovanja kroz pružanje seksualnih usluga.

Što se tiče podataka o rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja na javnim mjestima i u javnim prostorima, zaključuje se kako je to područje vrlo nepoznato i kako su podaci rijetki. Prema jedinom takvom istraživanju, koje je provela Ženska soba - Centar za

seksualna prava, čak je 55% žena doživjelo neželjene seksualne primjedbe i vulgarne ponude, a 43% neželjeno dodirivanje tijela. S obzirom na mjesto događanja, takvi oblici nasilja su bili najčešće prisutni upravo u javnim prostorima kao što su kafići, autobusi i tramvaji, ulica i sl.

Pregledom dostupnih svjetskih istraživanja o rasprostranjenosti silovanja ili pokušaja silovanja, primjećujemo kako podaci variraju od 14% do 40%, ovisno o zemlji iz koje dolaze, polaznoj definiciji silovanja i seksualnog zlostavljanja te metodologiji istraživanja. Većina istraživanja se kreće u procjenama između 20% do 35%. Tako je, na primjer, britansko istraživanje pokazalo kako je 25% žena preživjelo silovanje ili pokušaj silovanja, švedsko istraživanje je ukazalo na 34% takvih iskustava, kanadsko istraživanje navodi kako je 33% žena preživjelo silovanje ili pokušaj silovanja, a američko navodi kako se radi o 18-20% žena.

U Republici Hrvatskoj dostupni su podaci iz policijske statistike i istraživanja Ženske sobe - Centra za seksualna prava. Prema službenim podacima Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske od 2000. do 2010. godine prosječno se prijavi od 461 do 761 kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa. U tom periodu ukupno je prijavljeno 6625 kaznenih djela seksualnog nasilja, od čega su najčešće bludne radnje 34% (2252 djela), silovanje 15% (958 djela), zadovoljavanje pohote pred djetetom ili malodobnom osobom 14% (921 djelo) i spolni odnošaj s djetetom 10% (677 djela).

Po pitanju kaznenih djela silovanja od 2000. do 2010. godine prijavljeno ih je ukupno 1228, od čega 958 izvršenih i 270 djela u pokušaju. Prosječno se godišnje prijavi između 90 i 150 takvih kaznenih djela. Analiza broja prijava u navedenom razdoblju pokazuje da nema jasnog trenda u povećanju ili smanjenju broja prijava.

Podaci istraživanja koje je provela Ženska soba - Centar za seksualna prava u 2005. godini pokazuju kako je 17% žena doživjelo pokušaj silovanja ili silovanje. Od tog broja samo ih je 5% nasilje prijavilo policiji i/ili nadležnom Državnom odvjetništvu.

Broj prijava seksualnog nasilja je, kada ih uspoređujemo s podacima istraživanja, izuzetno nizak, a ovisi o čitavom nizu čimbenika. Neki od razloga neprijavljivanja seksualnog nasilja leže u širokom društvenom kontekstu koji je kontaminiran postojanjem tipičnih mitova i predrasuda vezanih uz seksualno nasilje. Neki razlozi su usko vezani za rad institucija, neki su isključivo osobne prirode, vezani za samu žrtvu.

Koji su to najčešći i dominantni razlozi neprijavljivanja nasilja prema podacima istraživanja i iskustava u izravnom radu sa žrtvama nasilja? Neke žene smatraju kako su na neki način same doprinijele nasilju zbog nečega što su učinile ili nisu učinile jer je to dominantna društvena poruka koja se usvaja socijalizacijom, a koja je zasićena mitovima o seksualnom nasilju (npr. «dobila je što je zaslužila» ili «sama je izazvala, a sad se žali»).

Neke žrtve se boje govoriti o nasilju koje su preživjele zbog straha od nasilnika i njegove moguće osvete. Veliki se broj žena teško nosi s osjećajem srama, strahuju od stigmatizacije te reakcija obitelji i bližnjih koje mogu ići od optuživanja do potpunog odbacivanja. Važan razlog neprijavljivanja je nepovjerenje i strah od policije i suda, od dugotrajnog i teškog sudskog procesa, neodgovarajućih i niskih kazni za počinitelje te nedostatak informacija o mogućim mehanizmima zaštite i pomoći.

Iako se posljednjih godina veliki broj istraživanja bavi pitanjem zašto žene ne prijavljuju nasilje, rijetka su istraživanja koja naglasak stavljaju na razloge odluka žena koje su to prijavile, a upravo ona ukazuju kako su čimbenici koji povećavaju vjerojatnost podnošenja prijave elementi mita «o pravom silovanju»: nepoznati počinitelj, nasilje koje se dogodilo izvan doma žrtve ili počinitelja (na primjer, ulica, park, veža), uporaba sile i/ili oružja te ozbiljne fizičke povrede žrtve. Međutim, upravo su takvi elementi najrjeđi jer je većina počinitelja seksualnog nasilja poznata žrtvama, nasilje se događa u domu žrtve ili počinitelja, uporaba sile nije bila nužna jer je za ostvarenje nasilja strah bio dovoljan tako da nema niti teških tjelesnih povreda. Jedini specifičan element koji doprinosi povećanoj vjerojatnosti podnošenja prijave, a koji nema veze s mitom o pravom silovanju, jest postojanje jake mreže potpore koju ima žrtva. Iz navedenog vidimo da je neophodno promijeniti krive slike, predodžbe i mitove o seksualnom nasilju i otvoriti vrata mogućnosti prijavljivanja slučajeva koji su daleko češći i uobičajeniji od uvriježenog mita o pravom silovanju.

Zašto je potreban veći broj prijava seksualnog nasilja iako smo svjesni da prijava i procesuiranje može biti dodatno traumatsko iskustvo za žrtvu? Mali broj prijava policiji utječe i na rad pravosudnog i kriminalističkog sustava u provođenju postupka, osudu i kaznu počinitelja te na nepostojanje servisa za pomoć žrtvama seksualnog nasilja, kao i na nedostatak terapijskih programa za rad s nasilnicima - silovateljima. Osim toga, mali broj prijava seksualnog nasilja stvara lažni osjećaj da se radi o obliku nasilja koji je iznimno rijedak i ne treba biti u značajnijem fokusu društvenog interesa. Veći broj prijava pružit će jasniju sliku o rasprostranjenosti seksualnog nasilja u zajednici, o počiniteljima te obrascima ponašanja počinitelja koji su ponovili zločin, ali i dovesti do otvaranja potrebnih servisa za pružanje pomoći žrtvama seksualnog nasilja. Sve to dugoročno utječe na razvoj različitih preventivskih programa, kako za mlade i društvo u cjelini, tako i na dodatnu, fokusiranu edukaciju i senzibilizaciju za stručnjake i stručnjakinje koji se bave ovim problemima.

Veći broj prijava moguć je samo ako kao društvo učinimo sve što je u našoj moći da žrtvama seksualnog nasilja olakšamo svaki korak u procesu prijave seksualnog nasilja, osiguramo im odgovarajuće mehanizme zaštite i pomoći te da počinitelj dobije zasluženu

kaznu. Dostupnost i kvaliteta servisa za žrtve seksualnog nasilja važna je ne samo iz humanih razloga, nego i zbog osnaživanja i podržavanja žrtava da prijave nasilje. Žrtve imaju malo izbora bez odgovarajućih servisa i osiguranja zaštite.

Upravo je Protokol jedan od najznačajnijih koraka u osiguravanju standardizirane i učinkovite pomoći i potpore žrtvama seksualnog nasilja prilikom prijavljivanja i procesuiranja seksualnog nasilja.

II. OBVEZE NADLEŽNIH TIJELA U POSTUPANJU SA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA

Nadležna tijela u postupanju sa žrtvama seksualnog nasilja su: policija, zdravstvene ustanove (opće i kliničke bolnice, klinički bolnički centri), pravosudna tijela (sud i Državno odvjetništvo), centri za socijalnu skrb, odgojno - obrazovne ustanove i institucije koje pružaju pomoć i potporu u zaštiti mentalnog zdravlja.

1. POLICIJA

Cilj postupanja policije u slučajevima seksualnog nasilja, osim pružanja odgovarajuće zaštite i potpore žrtvi, kako bi se smanjio rizik od daljnje viktimizacije, jest učinkovito otkrivanje počinitelja i prikupljanje dokaza.

1. 1. Hitne mjere i radnje

Temeljna policija činit će samo ono što ne trpi odgodu kao što je zaštita života i zdravlja žrtve (uklanjanje neposredne opasnosti, pružanje prve pomoći i organiziranje hitne liječničke pomoći), prikupljanje početnih obavijesti o događaju, osiguranje mjesta događaja, tragova i ostalo.

Za vođenje kriminalističkog istraživanja i postupanje u slučajevima seksualnog nasilja ovlašten je stručno osposobljen policijski službenik/ca za seksualno nasilje, a koji djeluje na području određene Policijske uprave (broj takvih službenika/ca ovisi o kategoriji Policijske uprave/Policijske postaje).

U slučajevima seksualnog nasilja kada su oštećeni djeca ili maloljetnici/e za postupanje i vođenje kriminalističkog istraživanja, sukladno *Zakonu o sudovima za mladež*, ovlašteni su specijalizirani policijski službenici/e za mladež.

Preporuča se da poslove stručno osposobljenih policijskih službenika/ca za seksualno nasilje, obavljaju policijski službenici/e koji su do sada, kroz redovnu edukaciju osposobljeni za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja, te policijski službenici/e koji će se za takvo postupanje osposobiti kroz redovne programe edukacije.

1.1.1. Način prikupljanja početnih saznanja od žrtve

- a) Odmah o događaju izvijestiti stručno osposobljenog policijskog službenika/cu za seksualno nasilje koji će se uključiti što ranije u provođenje izvida i preuzeti daljnje postupanje i koordinaciju.
- b) Žrtvu smjestiti u prikladnu prostoriju.
- c) Početna saznanja od žrtve prikuplja jedan policijski službenik/ca kojeg odredi nadležni rukovoditelj/ica. Početna saznanja kad god je to moguće, odnosno ukoliko isto nije povezano sa znatnom odgodom postupanja, prikuplja stručno osposobljen policijski službenik/ca za seksualno nasilje.
- d) U cilju zaštite žrtve potrebno joj je osigurati privatnost tijekom prikupljanja obavijesti i udaljiti ostale policijske službenike/ce iz prostora u kojemu se prikupljaju početna saznanja.
- e) Potrebno je uzeti u obzir da je žrtva upravo u prvim trenucima poslije počinjenja seksualnog nasilja u vrlo teškom psihičkom stanju i da joj je potrebno pružiti potporu i razumijevanje. Žrtva iz neverbalnog ponašanja policijskog službenika/ce ne smije osjetiti nevjericu, neodobravanje, neprijateljstvo te osudu zbog onog što joj se dogodilo.
- f) O prikupljenim obavijestima odmah će obavijestiti nadležnog državnog odvjetnika/cu radi daljnje koordinacije u postupanju.

1.1.2. Zadaće stručno osposobljenog policijskog službenika/ce za seksualno nasilje i državnog odvjetnika/ce u pogledu zaštite žrtve:

- a) Voditi i koordinirati kriminalističko istraživanje i postupanje prema žrtvi.
- b) Učinkovitom organizacijom kriminalističkog istraživanja omogućiti ubrzano izdavanje naloga za provođenje potrebitih dokaznih radnji, prije početka postupanja žrtvu uputiti u njezina prava i objasniti joj koje će se radnje poduzeti i zbog čega su te radnje potrebne, spriječiti nepotrebno ponavljanje radnji (razodijevanje žrtve, opći tjelesni, ginekološki i drugi potrebni specijalistički pregled, fotografiranje, izuzimanje odjevnih predmeta, tragova, brisova, nespornih uzoraka, pozivanja u prostorije policije) te uputiti policijske službenike/ce i/ili istražitelje/ice koji ih provode da se ponašaju posebno obzirno i ne diskriminirajuće prema žrtvi.
- c) Ukoliko će policijski službenik/ca - istražitelj/ica po nalogu državnog odvjetnika/ce provoditi određene dokazne radnje, nastojat će se da za istog bude imenovan policijski službenik/ca za seksualno nasilje - istražitelj/ica koji je u istom predmetu već postupao prema istoj žrtvi.

- d) Pri komunikaciji sa žrtvom treba onemogućiti nepotrebnu dodatnu viktimizaciju višekratnim ispitivanjima policijskih službenika/ca (voditelj/ica smjene, službenici/e ekipe za očevide, policijski službenici/e koji obavljaju kriminalističko - tehničke poslove, prevoženje, službenik/ca za izradu foto crteža, stručno educirani službenik/ca koji provodi prepoznavanje i slično) i stigmatizaciju u socijalnoj sredini gdje živi (prevoženje u vozilu koje ima policijska obilježja, službenici/ce u odori i sl.).
- e) Obavljati detaljan obavijesni razgovor sa žrtvom sukladno pravilima struke.
- f) Upoznati žrtvu s mogućnostima dobivanja stručne pomoći radi zaštite fizičkog i psihičkog zdravlja.

1.1.3. Značajke obavijesnog razgovora sa žrtvom

- a) Stručno osposobljeni policijski službenik/ca za seksualno nasilje mora uzeti u obzir dob žrtve, fizičko i psihičko stanje žrtve, način počinjenja seksualnog nasilja, nastale posljedice i sukladno tome prilagoditi tehnike obavljanja obavijesnog razgovora (uvažavanje traumatskog iskustva žrtve, davanje potpore, izbjegavanje predrasuda, uspostavljanje povjerenja, uporaba terminologije primjerene i razumljive žrtvi, duljina trajanja razgovora i slično).
- b) Prikupljanje obavijesti vezane za intimu žrtve mora se provesti s osobitom pažnjom, žrtva nije dužna odgovarati na pitanja koja se odnose na njezin strogo osobni život.
- c) Ako postoji mogućnost, dopustiti žrtvi izbor da s njom obavijesni razgovor obavi policijska službenica ili policijski službenik.
- d) Ovisno o specifičnim potrebama žrtve, zatražiti pomoć specijaliziranog stručnjaka/kinje (dob, nedovoljni duševni razvitak, gluhoonijemost, nepoznavanje hrvatskog jezika i slično).
- e) Dopustiti da razgovoru prisustvuje osoba u koju žrtva ima povjerenja i u čijoj se nazočnosti osjeća sigurno - ako ne ometa tijek obavijesnog razgovora.
- f) Omogućiti predstavnicima organizacija civilnog društva kontakt sa žrtvom u svezi s pružanjem dodatne potpore žrtvi ako je žrtva s tim suglasna ili to zahtijeva, ovisno o tijeku kriminalističke obrade.

1.2. Zaštita identiteta žrtve seksualnog nasilja

Policijski službenici/e koji provode izvide dužni su osigurati zaštitu identiteta žrtve seksualnog nasilja od samog početka kriminalističkog istraživanja. Ne smiju se javno objaviti podaci temeljem kojih bi se mogao utvrditi identitet žrtve.

Policija je dužna pružiti žrtvi potrebnu zaštitu sukladno sigurnosnoj prosudbi o postojanju ozbiljne opasnosti od ponavljanja seksualnog nasilja, ugrožavanja zdravlja i života žrtve te mogućih naknadnih utjecaja počinitelja na njen iskaz.

1.3. Provedba Protokola

Za provedbu Protokola potrebno je:

1. Kroz redovne programe edukacije Ministarstva unutarnjih poslova planirati daljnje osposobljavanje stručno osposobljenih policijskih službenika/ca za seksualno nasilje.
2. Osigurati sredstva za provedbu.

2. ZDRAVSTVO

Pregledi žrtava seksualnog nasilja obavljaju se u općim bolnicama, kliničkim bolnicama i kliničkim bolničkim centrima (u daljnjem tekstu: zdravstvena ustanova).

Zdravstvene ustanove obvezne su žrtvama seksualnog nasilja osigurati žurnu i sveobuhvatnu zdravstvenu skrb radi očuvanja tjelesnog i psihičkog zdravlja žrtve u skladu sa suvremenim standardima i praksom.

Zdravstvene ustanove obvezne su postupati sukladno Protokolu te relevantnim zakonima i drugim aktima vezanim uz zdravstvene djelatnosti radi zaštite žrtava te prikupljanja, evidentiranja i čuvanja dokaza sukladno odgovarajućim člancima *Zakona o evidencijama u oblasti zdravstva* i *Zakona o liječništvu*.

2.1. Medicinski protokol

Žrtva seksualnog nasilja može doći sama u bolnicu ili u pratnji policije. Ako žrtva dođe bez pratnje policije, zdravstveno osoblje obvezno je bez odgode pozvati policiju, a ako je žrtva maloljetna, potrebno je obavijestiti roditelje, to jest druge zakonske zastupnike/ce ili djelatnika/cu centra za socijalnu skrb. Pri pregledu roditelj, to jest drugi zakonski zastupnik/ca ili djelatnik/ca centra za socijalnu skrb ima pravo prisustvovati istom, ali i maloljetna žrtva ima pravo navedeno odbiti, sukladno *Konvenciji o pravima djeteta* Ujedinjenih naroda. U uredovno vrijeme zove se socijalni radnik/ca prema mjestu prebivališta žrtve, a izvan radnog vremena zove se dežurni socijalni radnik/ca.

Žrtvu pregledava dežurni ginekolog/inja (pregled obavlja starija služba ili nadslužba, to jest obvezno specijalist/kinja), a poželjno je da pregled obavljaju dva liječnika/ce.

Potrebno je utvrditi uzroke i način nastanka ozljeda te obaviti cjeloviti tjelesni pregled i profilaksu bolesti koji uključuje:

2.1.1. Informirani pristanak žrtve na cjelovit pregled i tretman

Dežurni ginekolog/inja obvezan je objasniti žrtvi zašto se provodi pregled, što on sve uključuje te se pregled obavlja uz pristanak žrtve. U slučaju da žrtva odbije pregled, dužna je to pisano potvrditi.

2.1.2. Utvrđivanje opće anamneze i pregled

2.1.2.1. Obvezan je pregled cijelog tijela žrtve radi utvrđivanja mogućih ozljeda. Na osnovi fizikalnog statusa, žrtva se po potrebi upućuje drugom specijalistu/kinji.

2.1.2.2. Utvrđeni fizikalni status osobe se upisuje u povijest bolesti, to jest u za to specijalno razvijen obrazac za provođenje pregleda žrtava silovanja koji uključuje:

- a) podatke o žrtvi seksualnog nasilja;
- b) vrijeme pregleda/vrijeme proteklo od počinjenja kaznenog djela;
- c) evidenciju ozljeda (detaljan opis, prikaz na crtežu tijela, fotografiranje);
- d) eventualno postojanje kroničnih bolesti ili specifičnih stanja koja mogu utjecati na pregled i posljedice;
- e) fotografiranje ozljeda radi fiksiranja dokaza kriminalističkog tehničara/tehničarke za koje žrtva mora dati pisani pristanak nakon prethodnog objašnjenja svrhe fotografiranja. U slučaju da žrtva iz objektivnih razloga ne može dati svoj pristanak, primjenjuju se odredbe *Zakona o zaštiti prava pacijenata*.

2.1.2.3. U slučaju tjelesne ozljede, liječnik/ca dužan je ispuniti Prijave ozljede/bolesti br: 030911 ili br: 03055 te Prijavu označiti brojem koji sadrži sat, datum, mjesec i godinu nastanka ozljede i pregleda. Prijavu treba voditi u posebnom protokolu i bolesničkom kartonu. U slučaju tjelesne ozljede nanesene od člana obitelji ili od nepoznate osobe doktori/ice medicine dužni su ispuniti Prijave ozljede/bolesti. Prijave treba voditi u posebnom protokolu i bolesničkom kartonu. Prijavu treba označiti brojem koji sadrži sat, dan, mjesec i godinu nastanka ozljede.

2.1.2.4. Navedene prijave podnose se policiji i područnom uredu Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) prema prebivalištu osigurane osobe.

2.1.3. Utvrđivanje ginekološke anamneze i pregled

Uključuje prikupljanje:

- a) uzoraka iz seta za uzimanje uzoraka u slučaju silovanja koji sa sobom donosi policija (set se sastoji od 11 omotnica za izuzimanje tragova kod žrtve seksualnog nasilja (uzorka krvi, kose, stidnih dlaka, brisova, noktiju, donjeg rublja (gaćica) nošenih za vrijeme počinjenja seksualnog nasilja i dr.);
- b) uzimanje brisova za Papa test i test na trudnoću;
- c) provođenje mikrobioloških testova, uključujući i testiranje na spolno prenosive bolesti (sifilis, gonoreju, HIV, hepatitis B i C i dr.).

2.1.4. Pružanje osnovne zdravstvene zaštite žrtvi

U cilju zaštite žrtve i njezinog zdravstvenog stanja te pružanja potpore potrebno je:

- a) prema medicinskoj indikaciji propisati terapiju i/ili dati postkoitalnu kontracepciju;
- b) obvezno ugovoriti kontrolni pregled žrtve najkasnije u roku od sedam dana, a u slučaju potrebe i ranije;
- c) po potrebi uputiti žrtvu, uz pratnju medicinskog osoblja, na odjel za zaštitu mentalnog zdravlja radi pružanja potpore žrtvi i ublažavanja učinka traumatskog događaja;
- d) upoznati žrtvu s postojanjem institucionalnih i izvaninstitucionalnih tijela za pomoć i potporu (centri za socijalnu skrb, specijalizirane organizacije civilnog društva koje pružaju pomoć žrtvama seksualnog nasilja i dr.);
- e) preporučiti žrtvi da se obrati izabranom liječniku/ci opće medicine zbog daljnjeg liječenja te izdavanja potrebnih recepata, uputnica i dr.;
- f) u slučaju da se utvrdi da žrtva nema regulirano zdravstveno osiguranje zdravstvena ustanova dužna je postupiti sukladno važećim pravnim propisima iz područja zdravstvenog osiguranja.

2.1.5. Obveze prema drugim tijelima

Na traženje Državnog odvjetništva ili policije, zdravstvene su ustanove dužne odmah dostaviti cjelokupnu dokumentaciju koja je značajna za razjašnjavanje i dokazivanje kaznenih djela.

Žrtva ima pravo na presliku cjelovite medicinske dokumentacije pa joj se istu na njezin zahtjev treba i ustupiti sukladno članku 23. *Zakona o zaštiti prava pacijenata*.

2.2. Odgovornost zdravstvenih ustanova

Zdravstvene ustanove dužne su:

- a) osigurati osposobljeno i kvalificirano osoblje za provođenje pregleda u slučaju seksualnog nasilja 24 sata dnevno;
- b) provoditi kontinuirano specijaliziranu izobrazbu o seksualnom nasilju za stručno osoblje;
- c) odrediti osobu (osobe) koja koordinira zaštitu i pomoć žrtvama seksualnog nasilja;
- d) osigurati trenutnu dostupnost profilakse za spolno prenosive bolesti i trudnoću.

3. PRAVOSUDNA TIJELA

Uloga pravosudnih tijela je učinkovito korištenje svih zakonskih mogućnosti propisanih važećim propisima Republike Hrvatske radi zaštite žrtava silovanja ili drugog seksualnog nasilja te omogućavanje sudske zaštite njihovih prava.

3.1. Državni odvjetnik/odvjetnica - sudac/sutkinja istrage

Državno odvjetništvo postupa sukladno *Zakonu o kaznenom postupku*.

1. Državni odvjetnik/ca može sam provoditi izvide ili provođenje izvida naložiti policiji.
2. Državni odvjetnik/ca donosi rješenje o provođenju istrage protiv određene osobe kad postoji osnovana sumnja da je počinila kazneno djelo za koje se provodi istraga, a ne postoje zakonske smetnje za kazneni progon te osobe.
3. Rješenje o provođenju istrage dostavlja se okrivljeniku najkasnije u roku od 8 dana od dana donošenja rješenja zajedno s poukom o pravima.
4. Istragu provodi državni odvjetnik/ca, a okrivljenik mora biti ispitan prije okončanja istrage. Na ispitivanje okrivljenika primjenjuju se odredbe koje se odnose na: osobne podatke okrivljenika koje se uzimaju pri prvom ispitivanju, odazivanju sudskom pozivu, prava okrivljenika, pravo na branitelja/icu, pravo na tumača ako ne poznaje službeni jezik suda, audio - video snimanje ispitivanja okrivljenika, način i tijek samog ispitivanja i mogućnost suočavanja okrivljenika sa svjedocima ili drugim okrivljenicima ako sud utvrdi da se iskazi ne slažu o važnim činjenicama, osim u slučaju kad je svjedok dijete.

5. Policija je ovlaštena uhititi osobu: kada izvršava dovedbeni nalog i rješenje o pritvoru ili istražnom zatvoru, osobu za koju postoje osnove sumnje da je počinila kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti, kad postoji neki od razloga za određivanje istražnog zatvora iz odgovarajućeg članka *Zakona o kaznenom postupku* (kada postoji opasnost da će pobjeći, da će uništiti dokaze, utjecati na svjedoke, da će ponoviti kazneno djelo ili dovršiti pokušano ili počiniti teže kazneno djelo za koje je prema zakonu moguće izreći kaznu zatvora od 5 godina ili težu, te kod kaznenih djela za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora ako su okolnosti počinjenja kaznenog djela posebno teške), kao i osobu zatečenu u kaznenom djelu za koje se progoni po službenoj dužnosti. Policijski službenik/ca mora uhićenu osobu dovesti u pritvorsku jedinicu i predati pritvorskom nadzorniku/ci u roku od 24 sata, a za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine 12 sati.

6. Državni odvjetnik/ca je dužan ispitati uhićenika najkasnije 16 sati nakon predaje pritvorskom nadzorniku, a uhićenika za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine najkasnije 12 sati nakon predaje pritvorskom nadzorniku.

7. Državni odvjetnik/ca pisanim i obrazloženim rješenjem određuje pritvor protiv uhićenika ako utvrdi da postoje osnove sumnje da je uhićenik počinio kazneno djelo za koje se kazneni postupak pokreće po službenoj dužnosti, postoji neki od razloga za određivanje istražnog zatvora, a pritvor je potreban radi utvrđivanja istovjetnosti, provjere alibija te prikupljanja podataka o dokazima. Taj pritvor može trajati najdulje 48 sati od trenutka uhićenja, osim za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine, kada pritvor može trajati najdulje 36 sati od trenutka uhićenja. Na prijedlog državnog odvjetnika/ice sudac/sutkinja istrage može obrazloženim rješenjem produljiti pritvor za daljnjih 36 sati, ako je to nužno radi prikupljanja dokaza u kaznenom djelu za koje je propisana kazna zatvora od pet godina ili teža.

8. Državni odvjetnik/ca nakon što ispita uhićenika može pisanim nalogom naložiti policiji da u roku od 48 sati od trenutka uhićenja, odnosno 36 sati od trenutka uhićenja za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine, dovede uhićenika sucu/sutkinji istrage radi odluke o određivanju istražnog zatvora. U tom slučaju državni odvjetnik/ca ne donosi rješenje o pritvoru.

9. Istražni zatvor se određuje pisanim rješenjem nadležnog suda na nejavnom usmenom ročištu koje provodi sudac/sutkinja istrage do podnošenja optužnice.

10. O prijedlogu državnog odvjetnika/ce da se odredi istražni zatvor sudac/sutkinja istrage odlučuje odmah, a najkasnije u roku od 12 sati od podnošenja prijedloga.

11. Istražni zatvor određen rješenjem suca/sutkinje istrage ili vijeća može trajati najdulje mjesec dana od dana lišenja slobode, a iz opravdanih razloga na prijedlog državnog odvjetnika/ce sudac/sutkinja istrage može produljiti istražni zatvor prvi puta za još najviše 2 mjeseca, a zatim za kaznena djela iz nadležnosti županijskog suda, ili kad je to propisano posebnim zakonom za još najviše 3 mjeseca.

3.2. Zaštita prava žrtve seksualnog nasilja

1. Žrtva ima u kaznenom postupku određena prava s time da sud, Državno odvjetništvo, istražitelj/ica i policija postupaju s posebnim obzirom prema žrtvi kaznenog djela. Ta tijela dužna su žrtvi dati pouke i skrbiti za interese žrtve pri donošenju odluka o poduzimanju kaznenog progona protiv okrivljenika, odnosno, pri poduzimanju radnji u kaznenom postupku u kojima žrtva mora osobno sudjelovati.

2. Ispitivanje žrtve silovanja ili seksualnog nasilja u postupku je obvezno pri čemu:

a) Ako je žrtva dijete koje nije navršilo 14 godina, ispitat će se putem video-linka (s obveznim audiovizualnim zapisom). Ako je žrtva dijete koje je navršilo 14, a nije navršilo 18 godina, također se može ispitati video-linkom, time da ako se radi o žrtvi kaznenog djela iz članka 113. *Zakona o sudovima za mladež*, a žrtva nije navršila 16 godina i ona će se ispitati putem video-linka.

b) Putem video-linka mogu se ispitivati i punoljetne žrtve kod kojih bi ispitivanje pred sudom moglo izazvati dodatne traume, a na njihov zahtjev.

3. Žrtva kaznenog djela ima pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela u skladu sa zakonom. Ima pravo sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik, pravo na obavijest od državnog odvjetnika/ce o poduzetim radnjama povodom njezine prijave ili dojave o počinjenju djela i podnošenje pritužbe višem državnom odvjetniku/ci te druga prava propisana zakonom. U skladu s posebnim propisima, žrtva kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina ako trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela, ima pravo na stručnu pomoć savjetnika/ce na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva. Žrtva kaznenog djela nasilja počinjenog s namjerom ima pravo na novčanu naknadu iz sredstava Državnog proračuna u skladu s posebnim zakonom. Ako je žrtva prethodno ostvarila imovinskopravni zahtjev uzet će se u obzir njegova visina pri odmjeravanju novčane naknade, a tako će

postupiti i sud pri dosuđivanju imovinskopravnog zahtjeva ako je žrtva prethodno ostvarila novčanu naknadu iz sredstava Državnog proračuna.

Sud, državno odvjetništvo, istražitelj/ica ili policija dužni su pri poduzimanju prve radnje u kojoj sudjeluje, obavijestiti žrtvu o njenim pravima i o pravima koja ima kao oštećenik.

4. Dijete žrtva kaznenog djela ima, osim prava koje ima žrtva iz odgovarajućih odredaba *Zakona o kaznenom postupku*, pravo na: opunomoćenika/cu na teret proračunskih sredstava, pratnju osobe od povjerenja prilikom sudjelovanja u radnjama, tajnost osobnih podataka i isključenje javnosti. Sud, državni odvjetnik/ca, istražitelj/ica i policija moraju prema djetetu žrtvi kaznenog djela, postupati posebno obzirno imajući na umu dob, psihofizički status i druge okolnosti kako bi se izbjegle štetne posljedice za odgoj i razvoj djeteta. Pri postupanju prema djetetu žrtvi nadležna tijela prvenstveno će se rukovoditi najboljim interesom djeteta.

Ako nije poznata dob žrtve, pretpostavit će se da se radi o djetetu ako postoji vjerojatnost da žrtva nije navršila osamnaest godina života.

5. Žrtva kaznenog djela protiv spolne slobode (kao i kaznenog djela trgovanja ljudima) ima, uz prethodno navedena prava prema *Zakonu o kaznenom postupku*, pravo: prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom/com na teret proračunskih sredstava, da ju u policiji i Državnom odvjetništvu ispituje osoba istog spola, da se ispita uz prisutnost osobe od povjerenja, uskratiti odgovor na pitanja koja se odnose na strogo osobni život žrtve, zahtijevati da bude ispitana putem video-linka, na tajnost osobnih podataka, zahtijevati isključenje javnosti s rasprave. Prije prvog ispitivanja sud, državni odvjetnik/ca, istražitelj/ica i policija moraju žrtvu upozoriti na njezina prava.

6. Žrtva kaznenog djela i njezin opunomoćenik imaju pravo uvida u spis. Ako bi raniji uvid u spis mogao utjecati na iskaze žrtve, pravo na uvid u spis se stječe nakon što žrtva bude ispitana.

7. Ako nakon završene istrage nadležni državni odvjetnik/ca rješenjem obustavi istragu, o tome će uz pouku da može poduzeti ili nastaviti kazneni progon obavijestiti oštećenika. Također, dostavit će mu i naputak koje radnje može poduzeti radi ostvarivanja svog prava da poduzme ili nastavi progon, te mu u tu svrhu omogućiti uvid u spis.

8. U postupku se ne mogu upotrijebiti kao dokazi činjenice koje se odnose na ranije spolno ponašanje žrtve i njene seksualne sklonosti. Iznimno je dopušteno dokazivati da sperma, drugi materijalni tragovi ili ozljede opisane u medicinskoj dokumentaciji potječu od druge osobe, a ne od okrivljene osobe.

9. Zakonodavac nije ograničio maksimalan broj rasprava niti vremensko trajanje cijelog kaznenog postupka, ali sud treba nastojati ovakve predmete riješiti po žurnom postupku.

4. CENTRI ZA SOCIJALNU SKRB

Uloga centara za socijalnu skrb jest pružanje odgovarajuće zaštite i potpore žrtvi seksualnog nasilja te unaprjeđenje mjera zaštite prava osoba izloženih seksualnom nasilju, sukladno važećim propisima Republike Hrvatske.

U slučaju kada je seksualno nasilje dio obiteljskog nasilja, nadležni centar za socijalnu skrb postupa po *Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji*, *Zakonu o socijalnoj skrbi*, *Obiteljskom zakonu*, ovom Protokolu te *Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*.

4.1. Opća pravila postupanja

- a) Za pružanje odgovarajuće zaštite i potpore punoljetnoj žrtvi u svakom centru za socijalnu skrb zaduženi su stručni radnici/ce na poslovima za djecu, mlade i obitelj.
- b) Ukoliko je žrtvi potrebno pružiti uslugu smještaja, materijalnu pomoć ili pravno savjetovanje, stručni radnik/ca zadužen za pružanje odgovarajuće zaštite i potpore punoljetnoj žrtvi posredovat će između žrtve i drugog stručnog radnika/ce u čijem je djelokrugu ostvarivanje prava iz socijalne skrbi.
- c) Kad dozna, centar za socijalnu skrb obvezan je prijaviti nasilje policiji.

Kada stručni radnik/ca centra za socijalnu skrb u svom radu (pisanim putem telefonom, usmenom dojavom ili slično) dobije informaciju o seksualnom nasilju, dužan je postupiti na sljedeći način:

1. Odmah po saznanju ili zaprimanju dojave žurno i bez odgode prijaviti policiji bez obzira je li to već učinilo drugo tijelo te dostaviti sve zaprimljene obavijesti o slučaju. O dojavi i saznanju potrebno je sačiniti službenu bilješku u koju će se unijeti podaci o žrtvi, osobi koja je počinila nasilje, počinjenom nasilju te žurno otvoriti spis.
2. Poduzeti nužne mjere pomoći i potpore žrtvi sukladno nadležnosti centra za socijalnu skrb:
 - a) uspostaviti što žurniji kontakt sa žrtvom;
 - b) pružiti žrtvi sve potrebne informacije o njezinim zakonskim pravima, ovlastima i postupanju centra za socijalnu skrb u zaštiti žrtve osobito važne za zaštitu sigurnosti žrtve;
 - c) posredovati i pomoći žrtvi nasilja u ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć i zastupanje kod Hrvatske odvjetničke komore;
 - d) posredovati i pomoći žrtvi u ostvarivanja prava na besplatnu zdravstvenu zaštitu u sklopu postojećih pravnih propisa;

e) pružiti informacije o postojanju specijaliziranih organizacija civilnog društva koje pružaju pomoć žrtvama seksualnog nasilja kojima se mogu obratiti za pomoć.

3. U neodgovivim slučajevima, radi trenutne zaštite sigurnosti žrtve (seksualno nasilje kao sastavni dio obiteljskog nasilja), centar za socijalnu skrb donijet će usmeno rješenje o privremenom smještaju u kriznim situacijama i odrediti izvršenje usmenog rješenja bez odgode.

4. Na traženje Državnog odvjetništva ili policije centar za socijalnu skrb dužan je odmah dostaviti svu dokumentaciju koja je značajna za odlučivanje o pokretanju kaznenog progona (primjerice, koja uključuje i izvješće socijalnog radnika/ce, nalaz i mišljenje psihologa/inje te drugu dokumentaciju o poduzetim mjerama).

5. U daljnjem radu sa žrtvom seksualnog nasilja centar za socijalnu skrb će postupati sukladno odgovarajućim člancima *Zakona o socijalnoj skrbi* koji reguliraju ostvarenje prava na usluge savjetovanja i pomaganja pojedincu i obitelji i pružanja psihosocijalne podrške.

6. U postupanju sa žrtvom seksualnog nasilja stručni radnici/ce centra za socijalnu skrb dužni su postupati s osobitim senzibilitetom te osigurati tajnost i zaštitu osobnih podataka žrtve.

4.2. Posebna pravila postupanja prema djeci

a) Za pružanje odgovarajuće zaštite i potpore maloljetnoj žrtvi u centru za socijalnu skrb zaduženi su stručni radnici/ce na poslovima za djecu, mlade i obitelj.

b) Ako je maloljetnoj žrtvi osim psihološke potpore potrebna usluga smještaja, materijalna pomoć ili pravno savjetovanje, psiholog/inja centra će posredovati između žrtve i stručnog radnika/ce u čijem je djelokrugu ostvarivanje prava iz socijalne skrbi.

c) Kad dozna, centar za socijalnu skrb ima obvezu prijaviti nasilje policiji i roditeljima, odnosno drugom zakonskim zastupnicima djeteta ako nisu zlostavljači.

d) Daljnji postupak centra za socijalnu skrb određen je sukladno odredbama *Obiteljskog zakona*, *Zakona o socijalnoj skrbi*, drugim protokolima i podzakonskim aktima.

e) Centar za socijalnu skrb će u slučajevima kada je dijete izravno izloženo seksualnom nasilju u obitelji ili je njemu svjedočilo, bez odgode donijeti odgovarajuću mjeru obiteljsko - pravne zaštite. Provođenje izrečenih mjera centar za socijalnu skrb u obvezi je redovito nadzirati te, po potrebi predlagati sudu donošenje drugih mjera.

f) U slučajevima seksualnog nasilja nad djetetom u obitelji, centar za socijalnu skrb će, radi trenutne zaštite sigurnosti djeteta, temeljem *Obiteljskog zakona* odlučiti usmenim rješenjem o žurnom izdvajanju djeteta i odrediti njegovo izvršenje bez odgode. Pisano rješenje centar za

socijalnu skrb je dužan donijeti u roku od 72 sata od trenutka izricanja usmenog rješenja i u istom roku dostaviti prijedlog sudu da donese rješenje o privremenom povjeravanju skrbi o djetetu drugoj osobi, ustanovi socijalne skrbi, drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi koja obavlja djelatnost socijalne skrbi, odnosno udomiteljskoj obitelji.

g) Centar za socijalnu skrb poduzet će sukladno *Obiteljskom zakonu* odgovarajuće mjere u odnosu na roditelja/dругu osobu koja skrbi o djetetu koji je imao saznanja o seksualnom nasilju prema maloljetnoj osobi u obitelji, a nije ništa poduzeo u cilju zaštite djece.

Internim aktima propisat će se postupanje odgovornog osoblja u slučajevima seksualnog nasilja za sve kategorije domova socijalne skrbi.

5. ODGOJNO - OBRAZOVNE USTANOVE

Protokolom o postupanju u slučaju seksualnog nasilja pružit će se važne informacije o postupanju odgojno-obrazovnih ustanova (vrtića, osnovnih i srednjih škola te učeničkih domova) u slučaju seksualnog nasilja koje doživljavaju učenici/ce odgojno-obrazovnih ustanova.

U slučaju kada je seksualno nasilje sastavni dio obiteljskog nasilja, odgojno-obrazovne ustanove postupaju po ovom Protokolu, *Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*, *Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji*, *Obiteljskom zakonu* te *Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*.

Protokolom su odgojno-obrazovni djelatnici/ce obvezni skrbiti o ostvarivanju prava djeteta u slučajevima svih oblika nasilja, senzibilizirati se na pojavu seksualnog nasilja koje doživljavaju maloljetne osobe te poduzeti odgovarajuće mjere radi otkrivanja i prijavljivanja djela seksualnog nasilja relevantnim institucijama koje pružaju pomoć žrtvama seksualnog nasilja.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta će u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje provoditi edukaciju djelatnika/ca odgojno-obrazovnih ustanova (osobito stručnih suradnika/ca i ravnatelja/ica) o cjelini provedbe Protokola te mogućnostima institucionalne i izvaninstitucionalne pomoći i potpore djeci žrtvama seksualnog nasilja.

5.1. Postupanje odgojno-obrazovnih ustanova u slučaju seksualnog nasilja

1. Odmah po primanju informacije iz koje proizlazi sumnja da je učenik/ca doživio seksualno uznemiravanje ili seksualno nasilje, dužnost je odgojno-obrazovnih djelatnika/ca najprije provesti razgovor s učenikom/com radi zaštite. Poželjno je da razgovor vodi stručni suradnik/ca u sigurnom okruženju, imajući na umu zaštitu prava te osobe.

Ako stručni suradnik/ca nije dostupan ili učenik/ca ne pristaje na razgovor s njima, razgovor može voditi i drugi djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove u kojeg učenik/ca ima povjerenja, (razrednik/ica, učitelj/ica/nastavnik/ca, ravnatelj/ica ili školski liječnik/ca).

Odgojno-obrazovni djelatnik/ca koji ima saznanja o mogućem seksualnom uznemiravanju ili seksualnom nasilju svoja saznanja prijavljuje ravnatelju/ci odgojno-obrazovne ustanove koji je odgovorna osoba za postupke po ovom Protokolu.

Ukoliko se radi o događaju koji se upravo dogodio, žrtvi je potrebno bez odgode pružiti odgovarajuću pomoć i zaštitu te o istom odmah obavijestiti policiju.

2. Osoba koja vodi razgovor s učenikom/com ili izvorom informacija, dužna je o tome voditi zapisnik. Odgojno-obrazovna ustanova dužna je, na traženje suda, Državnog odvjetništva RH ili policije dostaviti svu dokumentaciju koja je značajna za odlučivanje o pokretanju kaznenog progona odnosno kazneni progon.

3. Obveza osobe koja vodi razgovor je detaljno upoznati učenika/cu s daljnjim postupanjem. Učenik/ca treba znati što slijedi iza kojeg postupka, moguće zapreke i poteškoće te konačni cilj postupanja. Tijekom cijelog postupka potrebno je voditi brigu o sigurnosti učenika/ce te drugih osoba koje su izvor informacija.

4. O samom događaju odgovorna osoba dužna je žurno obavijestiti:

a) roditelje učenika/ce;

b) nadležni centar za socijalnu skrb;

c) u slučaju ako su roditelji nedostupni ili postoji sumnja da su zlostavljači, obavijestit će se nadležni centar za socijalnu skrb prema mjestu prebivališta zlostavljane osobe (izvan uredovnog vremena centra za socijalnu skrb, preko nadležne policijske postaje moguće je dobiti broj dežurnog socijalnog radnika/ce);

d) policiju ili Državno odvjetništvo RH (izvan uredovnog vremena Državnog odvjetništva RH obavještava se dežurni državni odvjetnik/ca pri Istražnom centru Županijskog suda);

e) ako postoje vidljive ozljede ili uznemirenost, poduzeti mjere radi pružanja hitne liječničke pomoći;

f) obavijestiti Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta putem web obrasca za prijavu nasilnog ponašanja što žurnije, a najkasnije u roku do 7 dana. Obrazac za evidenciju o pojedinačnom slučaju nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama dostupan je na mrežnim stranicama ministarstva nadležnog za obrazovanje;

g) obavijestiti pravobraniteljicu za djecu.

5. Osoba koja vodi razgovor dužna je upoznati žrtvu i njezine roditelje o mogućnostima izvaninstitucionalne ili institucionalne pomoći i potpore.

6. Ako je počinitelj seksualnog nasilja djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove (ravnatelj/ica, stručni suradnik/ca, nastavnik/ca ili drugi djelatnik/ca), osoba koja ima o tome informaciju dužna je obavijestiti policiju i/ili Državno odvjetništvo RH. Ukoliko je počinitelj/ica seksualnog nasilja djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove ili se seksualno nasilje dogodilo u prostoru odgojno-obrazovne ustanove, bez obzira tko je počinitelj, odgojno-obrazovna ustanova dužna je žurno izvijestiti Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

7. U slučaju osobito teškog oblika ili intenziteta nasilnog postupanja koje je izazvalo ili može izazvati traumu kod djeteta žrtve ili drugih učenika/ca, odgojno-obrazovna ustanova će izvijestiti ministarstvo nadležno za odgoj i obrazovanje, a po potrebi i druga ministarstva i institucije te zatražiti odgovarajuću stručnu psihološku ili socijalno/pedagoško/psihološku pomoć za učenike/ce odgojno-obrazovne ustanove. Nadležno ministarstvo će prema potrebi osigurati odgovarajuću stručnu psihološku pomoć za učenike/ce odgojno-obrazovne ustanove.

5.2. Postupanje u slučaju seksualnog uznemiravanja koje se dogodilo u školi

Ako se radi o seksualnom uznemiravanju od:

1. Odrasle osobe koja je djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove postupak je isti kao u slučaju seksualnog nasilja;

2. Drugog učenika/ce (ili više njih) u prostoru odgojno-obrazovne ustanove - potrebno ih je uputiti na savjetovanje ili medijaciju u odgojno-obrazovnu ustanovu ili savjetovalište.

Obveza odgovorne osobe je o događaju obavijestiti roditelje svih uključenih učenika/ca. O slučaju je potrebno izvijestiti i nadležni centar za socijalnu skrb.

III. ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA

Nužno je osigurati sustavnu zaštitu mentalnog zdravlja žrtava seksualnog nasilja, koja treba biti besplatna, lako dostupna i pravovremena pomoć i potpora u sklopu institucionalnih ili izvaninstitucionalnih djelatnosti i/ili servisa za zaštitu mentalnog zdravlja.

1. Institucionalna pomoć i potpora u zaštiti mentalnog zdravlja

Kada žrtva seksualnog nasilja prijavi kazneno djelo policiji, u pratnji policije odlazi u bolnicu na sveobuhvatni zdravstveni pregled radi uzimanja anamneze i potrebnih uzoraka te pružanja osnovne zdravstvene zaštite. U okviru osnovne zdravstvene zaštite:

- a) potrebno je pružiti žrtvi osnovne informacije o oblicima pomoći i potpore te upoznati žrtvu s postojanjem servisa za pomoć i potporu (centri za socijalnu skrb, specijalizirane organizacije civilnog društva koje pružaju pomoć žrtvama seksualnog nasilja i slično);
- b) po potrebi žrtvi treba osigurati kontakt sa stručnom osobom iz službe za zaštitu mentalnog zdravlja koja je educirana za rad sa žrtvama seksualnog nasilja (npr. psiholog/inja, psihijatar/psihijatrica) radi pružanja potpore žrtvi te prevencije razvoja traumatskih reakcija;
- c) žrtvu unutar stručne službe za zaštitu mentalnog zdravlja treba hitno uključiti u terapijske postupke.

Unutar institucionalne pomoći, u bolničkim službama za zaštitu mentalnog zdravlja potrebno je imenovati jednu stručnu osobu koja je kontakt osoba za slučajeve seksualnog nasilja kako bi se proces osiguravanja nužne zaštite mentalnog zdravlja ubrzao i koordinirao.

2. Izvaninstitucionalna pomoć i potpora u zaštiti mentalnog zdravlja

Osobe koje pružaju pomoć žrtvi dužne su upoznati žrtvu seksualnog nasilja o mogućnostima izvaninstitucionalne pomoći i potpore u okviru specijaliziranih organizacija civilnog društva koje pružaju pomoć žrtvama seksualnog nasilja. Primjerice, Centar za žrtve seksualnog nasilja pruža pomoć žrtvama seksualnog nasilja od 2008. godine.

Izvaninstitucionalna pomoć i potpora uključuje šire mjere pružanja pomoći i potpore žrtvama seksualnog nasilja. Osim savjetovanja i/ili psihoterapije (individualne ili grupne) te mjere uključuju i rad sa članovima i članicama obitelji, pripremu za sudski proces i praćenje žrtve tijekom procesa te rad na daljnjem unaprjeđivanju tretmana žrtava.

3. Nužni uvjet za pružanje zaštite mentalnog zdravlja žrtvama seksualnog nasilja

Prethodni uvjet koji su osobe iz područja zaštite mentalnog zdravlja koje rade sa žrtvama seksualnog nasilja obvezne ispunjavati jest da, uz osnovnu stručnu izobrazbu, imaju završenu specijaliziranu izobrazbu o radu sa žrtvama seksualnog nasilja i/ili izobrazbu iz seksualne terapije.

IV. OBLICI, NAČIN I SADRŽAJ SURADNJE NADLEŽNIH TIJELA U POSTUPANJU SA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA

Nacionalna politika za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011. do 2015. godine propisuje unaprjeđenje suradnje svih nadležnih tijela, a provedba ovog Protokola propisuje što žurniju uspostavu suradnje nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja te pružanju pomoći, potpore i zaštite osobi izloženoj bilo kojem obliku seksualnog nasilja.

Obveze nadležnih tijela, institucija i medija:

1. U nadležnom ministarstvu/tijelu koje sudjeluje u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja te pružanju zaštite, pomoći i potpore žrtvama seksualnog nasilja, obveza praćenja provedbe ovog Protokola povjerava se već imenovanim koordinatorima/cama za ravnopravnost spolova koji će jednom godišnje tražiti od tijela nadležnih za provođenje Protokola izvješće o primjeni Protokola te će o istom izvijestiti Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.
2. Koordinator/ice za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave u županijama dužni su uspostaviti suradnju s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave i organizacijama civilnog društva koje programski djeluju radi zaštite žrtava seksualnog nasilja i afirmacije njihovih prava zbog razmjene iskustava i stvaranja dobre prakse.
3. Sva tijela u postupku dužna su štititi interese žrtava seksualnog nasilja sukladno *Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* Ujedinjenih naroda, *Deklaraciji o uklanjanju nasilja nad ženama* Ujedinjenih naroda, preporukama Odbora ministara Vijeća Europe te ostalim relevantnim međunarodnim obvezama.

4. Mediji će u svom radu osobitu pažnju poklanjati zaštiti prava i interesa žrtava seksualnog nasilja, posebice djece.

V. ZAVRŠNE ODREDBE

1. Svako državno tijelo koje sudjeluje u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja te pružanju pomoći, zaštite i potpore žrtvama seksualnog nasilja, dužno je postupati u skladu s aktivnostima određenim ovim Protokolom.

2. Protokol je izrađen temeljem važećih zakonskih propisa te je, u slučaju izmjena i dopuna zakona, svako državno tijelo sukladno svojoj nadležnosti obvezno izraditi prijedlog izmjena Protokola u roku 30 dana od dana donošenja izmjena i dopuna zakona i dostaviti ga Uredu za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.

3. Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske zadužen je za koordinaciju i praćenje provedbe Protokola te o navedenom izvještava Vladu Republike Hrvatske u okviru dvogodišnjeg izvješća o provedbi *Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011. do 2015. godine.*

4. Po donošenju ovog Protokola, zadužuju se sva resorna ministarstva da upoznaju tijela i ustanove iz svog djelokruga o njegovu donošenju, da osiguraju njegovu dostupnost te da poduzmu potrebne mjere radi njegove dosljedne primjene.